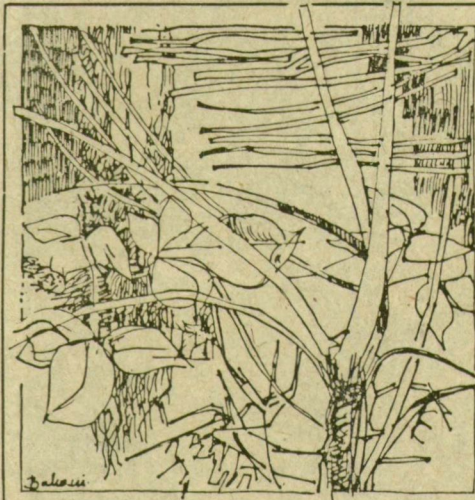

MEZEY KATALIN

Fiatalasszony mondja

Egyszer még az iskolapadban,
hallottam, hogy a szomszédomnak
elváltak a szülei.
Kérdeztem, hogy mért
és ő vonakodva mondta;
— Mert az édesanyám mindig
csomósra főzte a rántást. —
Így hát én a rántást
kislánykorom óta
hideg vízzel simára keverem.
Tőlem nem ezéri
válik majd el a férjem.

BAKACSI LAJOS RAJZA

Bölcs és balga őseink...

Bölcs (és balga) őseink száz év óta úgy építik a várost, hogy jobb kezükkel szépitenek, bal kezükkel rontanak. Az árvíz után Tisza Lajos szép és modern városrajzzal ajándékozta meg a várost. A régi városházának azonban nem volt szép díszterme, ahol 1883-ban Ferenc József jelképesen átadhatta volna a város lakóinak új otthonukat. Ezért gyorsan lebontották a régit, melynek egyik termében 40 évig kapott helyet a szegedi színészet, s ahol 1848–49-ben az első demokratikusan megválasztott közgyűlés irányította az átalakulást és haza védelmét, ahol néhány hétig az országgyűlés is ülésezett. Az új városháza nem lett sem nagyobb, sem jobb a réginél. A „bölc” király Szegednek ajándékozta a várat, mely akkor már kaszárnyának sem volt jó. Igaz, egyes részei középkori építmények voltak, de balga őseink csak egy 18. századi kazamatát hagyták meg, mely jó borozónak ígérkezett. Széthordták a várat, pedig milyen szép lenne legálabb egy-egy bástya, mint Kassán vagy Kolozsvárott, nem maradt meg csak egy kis kögyűjtemény, melyet Kovács István, a „pórfü” naponta összevásárolt.

A derék Varga Ferenc, hiába volt papi ember, nem engedte, hogy a leendő pompás dóm kedvéért lebontsák az ősi Demeter-templomot. Talán még el se temették Varga Ferencet, amikor már Lázár György vonata Budapest felé robogott, hogy ki-járja az engedélyt a műemléknek nyilvánítás megszüntetésére, s sikerült is. Egy tanárember ébersége, Sebestyén Károly művészettörténeti tudása óvta meg legalább a Dömötörtornyot a lebontástól.

Most, a 20. század elején vált teljessé és széppé Szeged képe, mert a még üres 600 telket is beépítették. Mintegy 30 középület és száz „palota” (két- és háromemeletes bérház) került be a városképbe. Válságok tarkították ugyan a fejlődést, de például 1911-ben 289 lakóház készült el körülbelül 700–800 lakással, a családi házak mellett szép számmal épültek 8–10 lakásos, komfortos lakások. A legszebbek szecessziós díszítéssel, a virágkorát élő szegedi kovácsművészet, asztalosipar remekeivel. A 8–10 jelentős építész közül is kiemelkedő volt Magyar Ede és Raichl Ferenc, akikről művészettörténeti könyveink is nagy elismeréssel írnak.

Az ötvenes években sem a „moderne”, sem a kasszicizáló hivatalos építészek nem becsülték a szecesszió alkotásait, s romboló kedvüknek több épület esett áldozatul. Beszédes tanúja ennek a Tábor utca—Bartók sarkán álló épület, ahol a kapualj nőalakjai emlékeztetnek Magyar Ede művészi álmaira. A hetvenes években Bakonyi Tibornak, a hazánkban megforduló angol művészettörténésznek cikkei alapján sikerült felhívni a szegedi szecesszió gazdagságára a figyelmet. Szomszéd városaink közül Kecskemét hozta először rendbe szép század eleji műemlékeit, noha Szegednek számban is legalább kétszer annyi alkotása van, mi küssé lemaradtunk. S. mai napig előfordulnak olyan hibák, hogy egy szép és értékes emlék, pl. a Grof ház liftjének kovácsolt rácsa eltűnik, s helyébe lemezt raknak.

Veszedelemesebb volt azonban az a nagyzási láz, mely persze nemcsak Szegedet kapta el a hatvanas években meginduló nagy építkezések idején. Gyöngyöshöz, Szolnokhoz hasonlóan Szegeden is magas ház készült a hid lábához (tetőzetét nemrégiben újították fel). Ha nem lett volna a helyén, akkor csak azt emlétenék meg, hogy kiri a környezetből. De mert két műemlék esett áldozatul, a kis emeletes Schaffer-ház (1909), melynek belseje is műremek volt, s az Oskola utca „vármegyeháza”, mely Szeged egyetlen török kori, de inkább középkori világi épülete volt. A Nagyáruháza építésének áldozata lett a Sulkovszky-ház (1796), mely az utolsó kúriaszzerű épület volt Szegeden. Megépült helyette a Nagyáruháza geometrikus tömbje, oldalán raktárszerű melléképületekkel. S most, hogy az Aradi vértanúk terén is toronyszerű tömbbel emlékedik az új épület, oldalán a raktárak folytatásával, sajnos unokáink is látni fogják, hogy milyen disszonáns ez az épület. Nagyon szépen felújították Raichl alkotását és a Ságvári gimnáziumhoz csatolták. A Hősök kapuja is kiritt a környezetéből, nem is szólva arról, hogy az egykori DMKe kolégiumi épületet is szép szecessziós homlokzatától fosztották meg a kedvéért.

Szerencsésen alakult a Dóm tér és környéke, ma a szegedi idegenforgalomnak egyik leglátványosabb együttese. S mivel az idegenforgalom ma már nem 1-2 hónapos, hanem in-

kább fél éves, elképzelhetőnek tartanám hétvégeken, szombat délutánokon is a szabadtérin kisebb rendezvények: kórushangversenyek, gyermek- és ifjúsági zenakarok, színjátószócsoportok vetélkedőjét.

Műemléki hónapunknak én három feladatot adnék. Soroljuk be végre itt Szegeden is legalább azt a 10–15 épületet a műemlékek közé, melyeket a közönség persze tábla nélkül is annak tartott. Védelem nélkül jobban ki voltak téve a pusztításnak. S a másik 25–30-at pedig a városképileg védettek közé. Második feladatnak azt érezném, hogy a szokásos kis márványtáblák mellé tegyünk tájékoztató táblákat éppen a művészi ízlés nevelése érdekében. Az egyházi intézményekben ez már megszokott régebbi idő óta. Harmadszor: engedjük meg a közönségnek is a beleszólást; véleménynyilvánítást az újjáépítésekbe. Most Lechner Ödön tervezte homlokzatnak, s Magyar Ede két szép épületének a felújítása folyik (Jósika utca, Református palota). A Jósika utcai két emeletes palota különleges műremek nemcsak külsejével (tájkép majolikából, és két gyermekszobor), hanem műmárvány belsejével, a lakásoknak, szobáknak is igényes kiképzésével. Mintha a két szobor már elűnt volna. Bölc és balga őseink, elődeink után legyünk okosabbak, és becsüljük meg jobban műemlékeinket.

GIDAY KÁLMÁN

Körúti paloták

ház és a deszki szanatórium épületei (Tápayval közösen).

Stampayék igen kiváló munkát végeztek. A külső falburkolatot olyan eljárás szerint alakították ki, amilyennel Szegeden addig nem kísérleteztek. Egyszerű kőporvakolás, és mégis úgy néz ki, mintha drága nemes vakolat lenne. Alválalkozóként dolgozott az épületen a *Brittig (Bertényi) Ferenc-cég* (vízvezeték, gáz, csatorna, fűtés), a *Faipari Termelő Szövetkezet* (asztalosmunkák), *Bille János* (rácsok, korlátok, díszítő lakatosmunkák). *Súli Ferenc* festő és mázoló színes mennyezeteket és fehér falakat festett. A villanyszerelést *Csányi Antal* végezte. A felvonót a budapesti *Haverland Antal-cég* szállította. A lapostető szigetelésére magyar szabadalom alapján az ún. ULTRA—HAESZ-anyagot használták, az építető minden megelégedésére.

Tóth Jenő magánszanatóriumát 1932-ben létesítette a Dugonics téren, pár szobában. Ez kinőtte magát, és ezt követően építtette fel az új épületet a Tisza Lajos krt 66. (ma Lenin krt. 64—66) alatt, 200 négyzetméteres területen. *Tóth Jenő* mindig elképzelés, és amit abban az időben a technika a gyógyászat részére adni tudott, mind megvalósult. Az építők az anyagokat úgy választották meg, hogy az orvosi szempontok érvényesüljenek. Három műtői alakították ki az első

A képtől a szóig

Az alsó tagozatos gyermekek polcain tornyosuló könyvek közül a képregények a legforgatottabbak, s a gyerekszobában a tévé a legfőbb kultúrahordozó. Mint valami képanyagdaráló — könnyen fogyasztható látványfasirttal látja el az élményekre szomjas, kíváncsi gyerektekinteteket. Nem is ez a baj: sokkal inkább az, hogy a képernyőn megjelenő világ számukra nehezen, vagy alig-alig fordítható le a tartósabb információ, a gondolkodás és írás nyelvére. Egyszerűen nem tudják feldolgozni a rájuk zúduló képzőnt, nincsenek erre beállítódva, felkészítve. Az iskolában sem.

Két nyelv rögzül a hét—tíz éves fejekben, melyek párhuzamosan futnak egymás mellett: a képi-vizuális és a fogalmi-írásbeli megnyilatkozásé. A kép és a szó mind távolabb kerül egymástól.

Ismerjük az oktatás erőfeszítéseit ezen a téren: Zsolnay József olvasástani módszere éppen azért lehetne korszerű, mert ezt a két információhordozót akarja összekötni. Csak hogy a tankönyvek vérszegény, halvány rajzolatú, fantáziátlan ábrái aligha ragadják meg a gyerekek képzeletét. Nem versenghetnek a tévé képernyőjén megjelenő tárgyi világgal.

Pedig a befogadás igénye óriási.

Nem véletlenül kedvenc műsora a tizenéves korosztálynak a reklám. A tárgy, az áru bemutatása, a jellemző vonások, használati utasítások tágitják a kis nézők ismereteit. A különböző reklámszövegek, versikék mondókáiban is megjelennek, belerögzülnek agyukba, emlékezetükbe a néha szellemesen megkomponált szövegek-zenék. Színes mozaikkockákként kavargó a sok töredékes részlet, ám amikor megkíséreljük összeállítani, értelmezni a tévében látottakat, bizony kudarcot vallunk. A nyelvi-fogalmi közvetítés nincs inyére gyermekeinknek.

Nincs, mert fárasztó — ellentétben a képi „fogyasztás” kellemes érzületével. Írni, gondolkodni, küszködni a helyesírás rejtett buktatóival, s a végén, amikor erőfeszítéseik nyomán megszületik a kis dolgozat: a mesesorozatról, a nyári kalandokról, a kirándulásokról, a nyaralásról, akkor a szülő „belejavít” a szövegbe, aláhúzza a hibákat. Íme, tapasztalja gyermekünk, ezeknek a szülőknél semmi sem elég. Kezd megszilárdulni benne az írás és olvasás undora, a mesék és történetek fellapozatlanul porosodnak a polcon. Jobbik esetben a mindenható képek végiglebegnek a gyermeki tekintetek előtt, gyorsan, felületesen és persze a szöveg összefüggései nélkül.

Mintha a könyv is átalakulna egy sajátos képalbummá, telehíntve fölösleges írásjelekkel.

A „négysszögletes szemű” nemzedék — már több generációval — képviselteti magát nálunk is. Nehéz mit kezdeni velük. Nehéz egy régi kultúra-modellben felnőtt szülőgenerációnak áttálni, vagy egyáltalán megérteni: miért kényszer az gyermekeinek, ami neki élvezetet okozott? Csak azt látja: a képernyő vonzásával nem versenghet semmi.

Félreértés ne essék: nem a tévé ellen beszélek. Csupán arra figyelmeztetnék, a képi és vizuális nyelv lassan elnyomja, degradálja, félreszorítja az írást-gondolkodást. S ennek eltárgyasult formáját, a könyvet.

Mit tehetünk?

Próbálkozzunk a fordítottjával! A látott mesét, történetet, természetudományos vagy történelmi epizódot meséltessük el a gyerekekkel! Ragadjunk ki a képernyő áradatából egy-egy, a tizenévesek érdeklődéséhez közel álló mozzanatot, jelenséget, bármit, ami fantáziájukat megragadta, és beszélgesünk el róla! Vegyük elő azt a könyvet, amiben olvashatunk is a képernyőn látottakról! Erősítsük meg a bennünk bizonytalanokodó érzést: a könyvek a tartós, mindig előszedhető ismeretek tárházai! Tehát: érdemes olvasni.

A mostani első számú képernyőkédvenc, Willy Fogg és díszes állatsereglete, Verne nagyszerű regényéből vált tévésorozattá. Vajon hányan ismerik a tizenévesek közül az író nevét? Regényeit, amelyek sajnos kezdenek kimeni a divatból? De talán akad majd egy-két kisfiú és kislány, aki otthoni biztatásra kiveszi a könyvtárból a Nyolcvan nap alatt a Föld körül, s felfedezi a kép mögött az írást, a sorok mögött a saját meglóduló fantáziáját, melyet nem korlátoz a képernyőn adagolt, előre gyártott látvány. Az ő Willy Foggja más lesz, mint a spanyol rajzfilmé, saját, elvehetetlen olvasmányélményévé válik. Ennek a fordított — s eléggé kitaposatlan — útnak a bejárása nemcsak feladatunk, kötelességünk. Hogy eljussunk a képtől az értelmes szóig! Nyolcvan, vagy még kevesebb nap alatt.

PÉNTEK IMRE

István, aki a föld- és kőművesmunkákat is végezte. Korszerű tűzvédelmi kívánalmakat oldottak meg, ugyanis a padlás részeit nem léccel, hanem dróthálával választották el. Ezeket és az épületlakatos munkákat *Strell József* végezte. Az asztalosmunkák a *Kiss és Stein* asztaloscégtől, a vízvezeték, a fürdőszoba- és gázberendezések *Schulter Vilmostól*, a cserepezés *Rózsa Vilmostól* valók. A fürdőszobákat és a konyhákat csillogó Zsolnay-féle fayencelapokkal rakták ki. A fürdőszobák és a konyhák padlóburkolásként mozaiklapokat kaptak. Mindkettőt a szegedi *Landesberg-cég* szállította. A villanyszerelést a *Fonyó-cég* végezte. A parkettázáshoz a *Gyöngyösi Parkettagyár* termékeit használták. Minősége és megbízhatósága miatt abban az időben Szegeden elterjedten alkalmazták a gyöngyösiek termékeit. A ház redőnyeit az egykori szegedi redőnyipari vállalat (Halász és Herlinger cég) készítette. Az épületet 1937. november 6-ára, hat hónap alatt építették fel.

Szeged a harmincas évek végére viszonylag modern várossá nőtte ki magát. A város épületrengetegében — akkor tizezer lakóházat tartottak számon — csak 207 ház volt a nagy árvíz előtti időkből. A város új épületei jól simulnak a korábbi stílusokba burkolt alkotásokhoz, és a most 50 éve épült két funkcionalista alkotás a kor törekvéseinek maradandó értékű művei.

BÁTYAI JENŐ